

مفاهیم طراحی در زمینه‌ی بیگانه*

تحلیل منطقه‌گرایی در آثار معماران غیر بومی در کشورهای مسلمان حوزه‌ی خلیج فارس

حمید رضا شایان^{**}، دکتر علیرضا عینی فر^۱، دکتر داراب دبیا^۲

^۱ دانشجوی دکترا معماری پردیس هنرهای زیبا، مربی گروه معماری مجتمع آموزش عالی جندی شاپور، خوزستان، ایران.

^۲ دانشیار دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

^۳ استاد دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

(تاریخ دریافت مقاله: ۸۷/۱۲/۳، تاریخ پذیرش نهایی: ۸۸/۲/۵)

چکیده:

تحلیل چگونگی مواجهه‌ی معمار با زمینه‌ی فرهنگی بیگانه، بر اساس رویکرد منطقه‌گرایی، اساس مقاله‌ی حاضر است. این رویکرد، از آن جهت مورد توجه قرار دارد که در برگیرنده‌ی چالش‌ها و تضادهای مختلفی است که جوهره‌ی تفکرات امروزه‌ی چند جهانی شدن را بنا می‌نهند. پرسش اصلی آن است که توجه به چه مفاهیمی، می‌تواند مطلوبیت آثار معماران غیر بومی را در پیشگاه سایر مولدهای طراحی (کارفرما، مخاطب و قانون‌گذار) تضمین کند؟ تحلیل آثار معماران مطرح در زمینه‌ی فرهنگی ویژه‌ای نظریکشورهای مسلمان حوزه‌ی خلیج فارس، نشان از وجود مفاهیمی نظری نمود فناوری مدرن، بیان استعاره‌ای فرم، هماهنگی فعال با شرایط اقلیمی، توجه به ویژگی‌های سایت، توجه به اصول معماری اسلامی، به کارگیری جزئیات، مصالح و تزئینات بومی و الهام از مفاهیم خاص منطقه‌ای دارد که در قالب کلیدوازگان طراحی و به عنوان نقطه‌ی اشتراک منطقه‌گرایی و تجارب معماری در زمینه‌ی بیگانه نتیجه شدند. تحلیل نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بیان استعاره‌ای فرم‌های بومی در قالب فناوری مدرن، مهم ترین رویکرد عملی معماران در زمینه‌ی بیگانه در راستای ایجاد تعامل میان هویت جهانی و هویت منطقه‌ای است. همچنین، نمونه‌های موفق، بر فرآیند تعامل معمار و بستر طراحی تأکید داشته و به ایجاد زیرساخت‌های اجتماعی لازم جهت پیوند منطقی با ویژگی‌های جهان امروز توجه دارند.

واژه‌های کلیدی:

زمینه‌ی بیگانه، منطقه‌گرایی، فناوری، فرهنگ، تعامل.

* این مقاله برگرفته از مباحث رساله‌ی دکترا معماری نگارنده با عنوان "معماری در زمینه‌ی بیگانه، تحلیل نظریه‌ی منطقه‌گرایی تعاملی، در آثار دهه‌های ۶۰ تا ۹۰ معماران غیر بومی در کشورهای مسلمان حوزه‌ی خلیج فارس" می‌باشد که در پردیس هنرهای زیبای دانشگاه تهران به انجام رسیده است.

** نویسنده مسئول: تلفن: ۰۹۱۲۲۵۴۴۳۴۱، نمایش: ۰۲۱-۸۸۷۳۱۹۰۹، E-mail: shayan_art@yahoo.com

مقدمه

زیست انسانی که در اجتماع نهادینه شده است (مالینوفسکی، ۱۳۸۴، ۱۷)، محور اصلی تعاملات میان انسان‌ها قلمداد می‌گردد. چند جهانی شدن، مواجهه‌ی معمار با زمینه‌ی بیگانه را، متأثر از شیوه‌ی تعامل معماري و فرهنگی داند که به عنوان یکی از جنبه‌های رابطه‌ی انسان و محیط مصنوع (Rapoport, 1990) و با هدف ارتقای کیفیت آن، بر حوزه‌ی اندیشه و عمل معماري سایه افکنده است.

رویکردها و نظریه‌های مختلفی بر پایه‌ی تبیین تعامل معماري و فرهنگی^۱ بنا شده‌اند. از آن میان، منطقه‌گرایی، بر اساس توجه به ویژگی‌های جهانی شکل گرفته است (Canizaro, 2007). تحلیل تجارب معماران در زمینه‌های بیگانه نشان می‌دهد که منطقه‌گرایی، با توجه به رویه‌های عملی گوناگون خود، توانسته موضوعات و چالش‌های مهمی از قبیل رابطه‌ی فرهنگی بومی و فرهنگ جهانی را به پاسخ‌های معمارانه نزدیک سازد. انعطاف پذیری ساختار نظری منطقه‌گرایی، می‌تواند متناسب با تغییر شرایط اجتماعی و فرهنگی، رابطه‌ی معماري و بستر فرهنگی را بازتعریف نماید.

حضور معماران، در سرزمین‌هایی متفاوت با زادگاه خویش، اگرچه سبقه‌ای نسبتاً طولانی دارد، اما در دوران معاصر و با بسط نظریات معمارانه، با چالش‌های فراوانی روبرو شده است. در ابتدای قرن بیستم، استیلای تفکر نوگرایی و پیامد آن سبک بین‌الملل، معماری را از حرفة‌ای منطقه‌ای، به اتفاقی جهانی مبدل ساخت. بسیاری از معماران، به دلیل انگیزه‌های خاص سیاسی و اقتصادی، فراتر از مرزبندی‌های مرسوم، به طراحی در سرزمین‌های دیگر علاقمند شدند. این حرکت در دهه‌ی پایانی قرن گذشته بر پایه‌ی بنیان‌های نظری جهانی شدن، از حرکتی فردی و سلیقه‌ای، به پدیده‌ای سازمان یافته تغییر چهره داد.

اما با آغاز هزاره‌ی سوم و ورود به عصر دنیا چند جهانی، شرایطی رخ داد که در آن، شیوه‌های مختلف مواجهه با موضوع جهانی شدن، در قالب نگرش منطقه‌گرایی و رویکردهای جهانی-بومی، به رسمیت شناخته شدند (برگر و هانتینگتون، ۲۸، ۱۳۸۴). در این شرایط، فرهنگ، به عنوان سازمانی منسجم از فرآیندهای

۱- چارچوب نظری و مفاهیم بنیادین پژوهش

- نگرشی چند فرهنگی به فلسفه‌ی علوم اجتماعی (فی، ۱۳۸۶)
- نگرشی چند فرهنگی به معماري (آنتونیادس، ۱۳۸۱)
- نگوش منطقه‌گرایی حاکم بر اندیشه‌ی جهانی شدن (مامفورد، ۱۳۸۵)

۱-۱- منطقه‌گرایی: منطقه‌گرایی، یکی از رویکردهای معماري است که در تعامل با فرهنگ و بستر فرهنگی قرار داشته و بر لزوم توجه به ویژگی‌های فرهنگی، جغرافیایی و اقليمی یک منطقه خاص تأکید می‌کند (Colquhoun, 2007, 147). این خصوصیات در نهایت، به معماري "حال و هوا" بخشیده و حس مکان را در مواجه با فضاهای تقویت می‌کند (شولتز، ۱۳۸۶، ۱۴۹). منطقه‌گرایی، معنایی فراتر از توجه کالبدی به ویژگی‌های بارز مکانی دارد (مامفورد، ۱۳۸۵). طرح تضادهای دوگانه‌ای نظری پایبندی- واکنش^۲- تقلید- ابداع^۳ و سنت- مدرنیتی^۴، به همراه پرسش‌هایی از تاریخ گرایی^۵، رمان‌تیسیسم ملی گرایانه^۶، عرصه‌ی بیرونی نظریه و حرفه و مفهوم اصالت^۷، نشان از چالش‌نهفته در بطن معنای منطقه‌گرایی دارد (Canizaro, 2007). بررسی‌های تاریخ معماري معاصر نشان از آن دارد که این رویکرد، متناسب با ساختارهای تفکر حاکم، با پسوندهای مکملی همراه گشته که رویه‌ی عملی آن را مشخص نموده است. با بررسی روندی که از منطقه‌گرایی ارجاعی^۸ آغاز گشته و تا منطقه‌گرایی بازآفرین^۹ ادامه یافته است، این نتیجه بدلست می‌آید که توجه به مکان به عنوان یک رخداد تاریخی- اجتماعی، توجه به انسان و توجه به فناوری به عنوان سازواره‌ای اجتماعی، اساس بحث‌های منطقه‌گرایی را تشکیل می‌دهند.

نوشتار حاضر در پی پاسخ به این پرسش اساسی است که معماران در زمینه‌ی بیگانه، چگونه از داده‌های بستر فرهنگی، جهت خلق معماري مطلوب بهره می‌گیرند؟ به این منظور ابتدا لازم است تا پیش‌فرضهای قطعی پژوهش در قالب مفاهیم بنیادین، تبیین شوند. مفاهیم بنیادین پژوهش، به مفاهیم اطلاق می‌شود که زبان تحلیل پژوهش بر اساس آنها تدوین شده و به مرحله‌ی اجرا درمی‌آید. چارچوب نظری در تحقیق حاضر بر اساس تعریف دو موضوع "معماری در زمینه‌ی بیگانه" و "منطقه‌گرایی" و با این فرضیه شکل می‌یابد که مواجهه‌ی معماران با زمینه‌ی بیگانه، در چارچوب رویکرد منطقه‌گرایی منجر به خلق آثار فرهنگی مقبول شده است.

۱-۲- معماري در زمینه‌ی بیگانه: اثر معماري، حاصل تعامل میان مولدات طراحی یعنی کارفرما، مخاطب، معماري و قانونگذار است (لاوسون، ۱۳۸۴). معماري در زمینه‌ی بیگانه، بر اساس توجه به رابطه‌ی معماري و بستر فرهنگی، به شرایطی اطلاق می‌شود که میان پیشینه‌های فرهنگی معماري و سایر مولدات طراحی، تفاوت وجود داشته باشد. به عبارتی دیگر، معماري در جایی خارج از سرزمین خود و برای مخاطبان، کارفرمایان و قانونگذارانی متعلق به همان جای بیگانه به طراحی بپردازد. بررسی حوزه‌ی ادبیات موضوع و تحلیل آثار شاخص، بنیان نظری معماري در زمینه‌ی بیگانه را بر اساس سه نگرش ذیل بنا نهاده است:

بهره برداری و با استناد به چهار مؤلفه‌ی تعامل فرهنگی (فرهنگ، فناوری، مکان و هویت) تحلیل می‌شود. تحلیل بنایا، از طریق نگاه بیرونی مؤلف به نمونه‌ها، با استناد به تحلیل‌های موجود نظریه‌پردازان صورت می‌گیرد. انتخاب دقیق واژگان تحلیل، تعمیم پذیری بیرونی نتایج را در شرایط مختلف، امکان پذیر می‌سازد.

۳- کلیدواژه‌های تحلیلی

از کلیدواژه‌های تحلیلی با عنوان مفاهیم طراحانه نیز یاد می‌شود. یک معمار در فرآیند طراحی معماری، قسمتی از اهداف مورد نظر را در قالب کلیدواژه‌هایی ثبت می‌کند که برخی از آنها به صورت مستقیم در طرح اثرگذارند. با توجه به ادبیات موضوع، واژه‌های مذکور، از تحلیل رویکرد منطقه‌گرایی و مفاهیم وابسته به دست آمده‌اند. واژه‌های کلیدی انتخاب شده برای تحلیل و بررسی هر یک از پژوهش‌های مورد نظر در این پژوهش، عبارتند از:

۱-۲- نمود فناوری مدرن

بهره گیری از فناوری‌های مدرن، چه در فرآیند طراحی و برنامه‌ریزی و چه در مرحله‌ی ساخت، از مهم‌ترین رویکردهایی است که معماران در مواجهه با موقعیت‌های مختلف در کشورهای مورد مطالعه، اتخاذ کرده‌اند.^{۱۳} بارزترین مشخصه‌ی بنای‌های مطرح در این حوزه، توجه به فناوری‌های معاصر است. در مرحله‌ی پیش از طراحی، یعنی زمانی که هزینه‌های طراحی و ساخت پژوهش‌ها برآورده می‌شود، استفاده از فناوری‌های نوین، تأثیرات فراوانی بر روند تصمیم‌گیری‌ها خواهد داشت. فناوری‌های مدرن، این امکان را برای معماران فراهم می‌آورد تا آنها بتوانند برخی فرم‌های سنتی و فرهنگی را به بیان امروزی، ترجمه کنند^{۱۴} (تصاویر ۱ و ۲).

تصویر ۱(بالا)-ایده‌ی فرم چادر‌های صحرانشینان، به جای استفاده از تنه درختان و پارچه، به وسیله‌ی کابل، فولاد و پوشش‌های تغلفون در فروندگاه جده‌احیا شده است، همین ایده در متنل و مرکز همایش مکه (تصویر ۲، پایین) نیز دنبال شده است.

ماخذ: (Uddin Khan,ed, 2000, 159-126)

۲- روش تحقیق

نظریه‌هایی که از تعامل معماری و بستر فرهنگی نتیجه شده‌اند به هنگام کاربرد در حوزه‌ی عمل با چالش‌هایی روبرو شده‌اند که از عدم تمایل نظریه‌پردازان فرهنگی به ورود به حوزه‌ی عمل معماری ناشی شده است. دلیل این بی‌رغبتی، تلاش برای پاسخ به ابهاماتی است که در دهه‌های گذشته از تسلط عمل‌گرایی بر معماری به وجود آمده است. امروزه، زمان آن رسیده که حرفة‌گرایان^{۱۵} معماری، خود را بیش از گذشته به مردم نزدیک کرده و با زندگی آنها بیشتر درگیر شوند.^{۱۶} از طرفی افراط در تأکید بر اصالت نظریه، معماران را در فضایی مبهم سرگردان می‌کند که برای بروز رفت از آن، بازکاری اصول و معیارهای نظری از طریق تحلیل آثار مطرح، در چارچوب روش مورد پژوهی کارساز می‌باشد.

۱-۲- ساختار نظری انتخاب نمونه‌ها: برای کنترل متغیرهای تحقیق (نظری ویژگی‌های فرهنگی بستر طراحی)، نمونه‌هایی در جامعه‌ی آماری قرار می‌گیرند که در یک بستر مشخص و توسط معماران متفاوت به وجود آمده‌اند. برای تعیین بستر مذکور، معیارهایی نظیر بهره‌گیری از عوامل هویت بخش، پیشینه‌ی سنت معماری قابل ارجاع، شرایط مشابه سیاسی، اجتماعی و اقتصادی، دربرداشت آثار مطرح معماری معاصر و حضور رویکردهای بارز منطقه‌گرایی تأثیرگذار است. با توجه به این معیارها، همچنین با توجه به هدف پژوهش مبنی بر کاربردی بودن نتایج در ایران، مجموعه‌ی کشورهای در حال توسعه و با نگاهی دقیق‌تر، کشورهای خاورمیانه، به عنوان حوزه‌ی عام انتخاب می‌شوند. از میان کشورهای خاورمیانه، کشورهای عرب حوزه‌ی خلیج فارس به عنوان محدوده‌ی اصلی با محوریت عوامل مشترکی نظیر زبان، دین و سنت غیر بومی در این کشورها از ۱۹۶۰ به بعد انتخاب می‌شوند.^{۱۷} دهه میلادی، آغاز ثبات سیاسی پس از استقلال (2000) (Uddin Khan, ed, 2000) شکوفایی اقتصاد نفت (کرتیس، ۱۳۸۰-۱۴۷، ۱۳۸۰-۱۲۷)، آغاز توجه معماران مدرن به خاورمیانه به واسطه‌ی رکود ساخت و ساز در غرب و دهه‌ی انتقال معماری معاصر در کشورهای خاورمیانه از رویکرد سنتی به مدرن و طرح مباحث مربوط به هویت می‌باشد (دیوی، ۱۳۸۲-۵۰، ۴۶).

۲-۲- ساختار تحلیل نمونه‌ها: از بررسی‌های توصیفی و تحلیلی نمونه‌های موردنی در حوزه‌ی عام، تجربیات معماران غیر بومی در چارچوب واژگان و عباراتی خلاصه می‌شوند. هر کدام از این واژگان، بر مصادیق جزئی تری دلالت دارد که برای تبیین بیشتر حوزه‌ی بحث مورد نظر قرار می‌گیرند. این واژگان، مشخص کننده‌ی چارچوب مواجهه با ویژگی‌های بستر فرهنگی بیگانه اند. اساس تحلیل، با استفاده از روش تحلیل محتوا، بر بررسی کمی واژگان تحلیل در نمونه آثار قرار داشته و با روش تحلیل کیفی، رابطه‌ی واژگان با یکدیگر و با ویژگی‌های بستر طراحی مشخص می‌شود. این رابطه در پنج مرحله‌ی خلق اثر شامل پیش از طراحی، خلق ایده، طراحی، ساخت و

۲-۲-۲-۲- جانمایی عملکردهای سمبیلیک در بناهای تازه که نشان از تلاش معمار در نمایش پیوند میان بنا با مکان و گذشتی فرهنگی زمینه‌ی طراحی دارد.^{۱۵}

تصویر ۴- دانشگاه دوحه، کمال الکفراوی، هماهنگی با شرایط اقلیمی منجر به ایجاد هویت معمارانه شده است.

ماخذ: (Uddin Khan, ed, 2000, 204)

۳-۳- هماهنگی فعل با شرایط اقلیمی
تطبیق بنا با اقلیم اطراف و توجه به بهره‌گیری از انرژی‌های محیطی، از مهم‌ترین مؤلفه‌هایی است که در تمامی پروژه‌های بررسی شده به چشم می‌خورد. راجت (۱۹۷۱) اقلیم را به عنوان یکی از عوامل اصلی توجه معماران غربی به معماری منطقه‌ی می داند. به عقیده‌ی وی بنها، باید سکنه را با محدود کردن پنجره‌ها، ایجاد سایه و تهویه‌ی مناسب در برابر خورشید محافظت کنند.

از این منظر، رویکرد معماران غیر بومی به منطقه‌ی گرایی در چارچوب زیست-منطقه‌ی گرایی^{۲۲} تعریف می‌شود. تأمین آسایش کاربران با توجه به رابطه‌ی فعل بنا و محیط، وظیفه‌ای است که علیرغم دستیابی به فناوری‌های نوین سرمایش و گرمایش، اهمیت دو چندان یافته است.^{۲۳}

هماهنگی با شرایط اقلیمی، با بهره‌گیری از فناوری‌های امروزی، منجر به استفاده از عناصری می‌شود که در مجموع به تعریف هویت منطقه‌ی ای در بنا کمک می‌کنند. دست یابی به سایه با استفاده از عناصری به نام مشربیه^{۲۴} و سقف‌های چادری (موزه ملی بحرین، وزارت امور خارجه عربستان، سفارت فرانسه، دانشگاه علم و هنر دوحه اثر ایسوزاکی^{۲۵}، فرودگاه جده)، بهره‌گیری از رنگ‌های روشن در احجام خارجی (مجلس ملی کویت)، استفاده از فضاهایی نظیر دلان و رواق، حیاط، باغچه و عناصری نظیر حوض آب برای استفاده از سایه و کوران هوا (وزارت امور خارجه عربستان)، استفاده از پوشش‌های گیاهی منطقه‌ی ای برای احیای مفهوم آبادی (قصر طویق)، استفاده از مصالح بوم آورد (قصر طویق، هتل سلطنتی مکه)، بازشوهای محدود (بانک جده)، استفاده از عناصر تهویه‌ی طبیعی نظیر بادگیر (دانشگاه قطر اثر الکفراوی، تصویر ۴)، از روش‌های پاسخ به شرایط محیطی است که منجر به ظهور دستور زبانی تازه برای تعامل میان فناوری و سنت شده‌اند.

۴-۴- توجه به ویژگی‌های سایت
یکی از نمودهای منطقه‌ی گرایی، هماهنگی میان بنا و محیط کالبدی اطراف، به ویژه توجه به چشم اندازها، عوارض و هویت بصری سایت

نمود فناوری مدرن، رویکرد خاصی از منطقه‌ی گرایی را به نمایش می‌گذارد.^{۱۶} این رویکرد به طور عمده به استفاده از معماری باستانی و منابع در دسترس و تکنولوژی بومی توجه دارد. توجه به معماری پایدار و رابطه متقابل میان ساختمان و محیط مصنوع (اعم از طبیعت)، بحث استفاده از انرژی‌های پاک و سایر موضوعات زیست محیطی، محورهای این رویکرد در کشورهای مختلف است.^{۱۷} در این رویکرد، از ویژگی‌های بیانگر تکنولوژی معماری استفاده می‌شود و از دو منظر قابل بررسی است: یکی برداشت از الگوهای ساخت و ساز کهن و توجه به فناوری‌های بومی ساختمان‌سازی^{۱۸} و دیگری اشاعه‌ی تکنولوژی مدرن در قالبی سنتی، که مورد اخیر، بیشتر در جستجوی پیوند میان تکنولوژی مدرن با شکل و فرم بناهای قدیمی است. در برخی از پروژه‌ها استفاده از تکنولوژی به گونه‌ای استعاره گرا در نمای ساختمان‌ها قابل مشاهده است.

۳-۲- بیان استعاره‌ای فرم

توجه به استعاره‌ها^{۱۹} در نمایش فرم، از نگرشی نشانه گرا (سمبلیک) به معماری حکایت می‌کند. بسیاری از تحلیل گران معماری خاورمیانه^{۲۰} منطقه‌ی گرایی اصیل را در توجه عمیق به مفاهیم و بیان استعاره‌ای آنها تعبیر می‌کنند. در آثار معماران غیربومی در کشورهای مورد مطالعه، توجه به استعاره‌ها و بیان سمبیلیک فرم‌ها، نشان از توجه معمار به بستر فرهنگی دارد. استفاده از استعاره‌ها، در گرو شناخت مفاهیم و مؤلفه‌های فرهنگی و مکانی ویژه است^{۲۱} که مستلزم صرف زمان فراوان و درگیر شدن با فرآیندهای پیچیده‌ی حیات اجتماعی مخاطبین است. معماران غیر بومی، استعاره‌ها را به دو شکل به کار می‌برند:

تصویر ۳- مجلس ملی کویت، سقف‌های قوسی که استعاره‌ای از چادر و قایق (الضوء) است.

ماخذ: (Uddin Khan, ed, 2000, 139)

۳-۲-۱- بیان استعاری شکل‌ها و مفاهیم بومی شامل الف: اشاره به موضوعات عینی که در برگیرنده برخی از مفاهیم یا معانی هستند. مثلاً: یک طاق یا قوس به مفهوم الهام از گذشتی یا استفاده از مصالح آجری یا جزئیات سنتی، به مفهوم پاییندی به گذشتی و توجه به هویت مکانی، ب: اشاره به مفاهیمی خاص در معماری که از طریق فرم کالبد، سبک و مصالح بنا قابل فهم است. مانند مفاهیم سرمایه‌داری، فقر، قدرت و یا فناوری که در قالب نمادهایی خاص نمایش داده می‌شوند. ج: اشارات سمبیلیک به برخی فرم‌ها و فضاهایی که ریشه در فرهنگ منطقه‌ای و سنت‌های معماری آن دارند نظیر فرم چادر (شکل ۳)، منار و گنبد و فضاهایی نظیر حیات، گودال باگچه، آبادی و ...

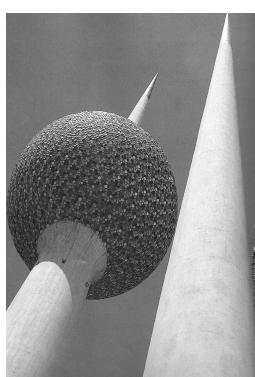
فضایی بر اساس اصول معماری اسلامی نظیر هندسه (وزارت امور خارجه عربستان، موزه‌ی ملی بحرین، دانشگاه قطر)، سلسله مراتب فضایی (هتل سلطنتی مکه^{۲۴}، محرمیت (هتل سلطنتی مکه)، درونگارایی^{۲۵} (بانک جده، بانک توسعه اسلامی)، تقارن و محوریت (سفارت فرانسه).

تصویر ۶- هندسه، به عنوان یکی از اصول معماری اسلامی، می‌تواند در قالب فرم مدرن، بازنمود شود. وزارت امور خارجه، ریاض، مأخذ: (Uddin Khan, ed, 2000, 196)

۳-۶- به کارگیری جزئیات، مصالح و تزئینات بومی نمود منطقه‌گرایی، از طریق توجه به عناصر خرد مقیاس نظیر مصالح، آرایه‌بندی^{۲۶} و جزئیات^{۲۷} سابقه‌ای طولانی دارد. استفاده از مصالح، علاوه بر آنکه در چارچوب ویژگی‌های فنی و محیطی صورت می‌گیرد، بر مفاهیم خاص منطقه‌ای نظیر هویت مکانی و تعلق بنا به زمینه اشاره می‌کند.

آثار معماران غیر بومی در خاورمیانه، مملو از اشارات منطقه‌گرایانه است که از طریق مصالح و تزئینات نمود یافته‌اند. با تقابل مصالح بومی و مدرن، معماران همچنین به بیان برخی مقولات اصلی و معتبر منطقه‌ای دست یافتنند. در خاورمیانه این مسئله همچنان به عنوان یک تکنیک عملیاتی مطرح است چرا که تاکنون، سهم هزینه‌ی مصالح ویژه، بهره‌گیری طرح را از جزئیات تزئینی خاص امکان پذیر می‌سازد، جزئیاتی که به دلیل گران بودن مصالح، امکان اجرای آنها در کشورهای غربی وجود ندارد (Rogget, 1971, 20) در این مناطق، استفاده از مصالح بوم‌آورد، نشان از تلاش معمار برای بازنمایی هویت های منطقه‌ای دارد. در بسیاری موارد، این مصالح، به شکل سمبولیک، فارغ از تأثیر ساختاری خود، نشانه‌هایی از هماهنگی با زمینه‌اند (تصویر ۷).

تصویر ۷- برج آب کویت، استفاده از مصالح، جزئیات و رنگ، مفهوم استعاره‌ای (قمر درخشان) به بنا بخشیده است.
مأخذ: (Uddin Khan, ed, 2000, 132)

و بازنمود آن در خلق ایده، فرآیند طراحی و استفاده از مصالح است.^{۲۸} توجه به سایت با سه نگرش؛ معماری در هماهنگی با سایت، معماری در تقابل با سایت و معماری یادمانگرا صورت می‌گیرد.

از بنایهای مهمی که به تطابق با خطوط و چشم اندازهای سایت به عنوان ایده‌ی طراحی توجه کرده می‌توان به "هتل سلطنتی مکه" (تصویر ۲) اشاره کرد. آنچه در شکل گیری ایده‌ی این بنای تأثیر داشته، موضوع سایت پروژه و مجاورت با شهر مکه، با درنظر گرفتن ویژگی‌های بارز تپه‌های اطراف این شهر است که طراحی بنایی موقر را موجب شده است. در "قصر طویق"^{۲۹} (تصویر ۵) نیز، معمار کوشیده تا در قالب یک نظام ارگانیک فرم‌های منحنی تپه‌های طبیعی را در چرخش فرم بنا و رنگ صحرا را در استفاده از مصالح بوم آورد به نمایش گذارد. استقرار این بنا بر روی زمین، از طریق ایجاد ترکیبی همگون با خطوط طبیعی زمین صورت گرفته است.

تصویر ۵- قصر طویق، هماهنگی با خطوط سایت.
مأخذ: (Davidson, ed, 1998, 102)

۳-۵- توجه به اصول معماری اسلامی

معماران بیگانه از آغازین سال‌های حضور در خاورمیانه، بر توجه به اصول معماری اسلامی تأکید داشتند. آنها با استناد به روش‌های شرق شناسانه‌ی خود، با ویژگی‌های معماری اسلامی کشورهای مختلف آشنا شده و طیفی از اصول، معیارها و در مرتبه‌ای ساده‌تر فرم‌های نمادین را، جهت ایجاد خوانایی فضایی و شکلی و هماهنگی با اصول زندگی مخاطبان مسلمان به کار می‌بردند. کرتیس (۱۳۸۰)، با انتقاد از کاربرد سطحی عناصر بنایی اسلامی با رویکرد التقاطی در بنایهای جدید، آن را ناشی از گسترش جنبش "احیای هویت اسلامی" می‌داند. به عقیده‌وی، این هویت، ثابت نیست و باید با کنکاش در تاریخ و با توجه به تغییرات واقعی کارکردها، فناوری‌ها و نیازها، در چارچوب طرح‌های تو، بازنمود شود. دیوی (۱۳۸۲) نیز با استناد به نگرش متفکران نوآور مسلمان، به سنت و اخلاق اسلامی^{۲۸} جهت یافتن اصول عمل امروزی نگاه می‌کند.^{۲۹}

در نمونه‌های بررسی شده، اصول معماری اسلامی به دو صورت به کار برده می‌شود: ۱- در چارچوب استفاده از برخی فضاهای، موتیف‌ها، تزئینات^{۳۰} و یا عناصر خاص معماری اسلامی در بنایهای جدید با نگرش‌های استعاره‌گرای نظری الگوی خطی بازار (مجلس ملی کویت)، حیاط مرکزی (بانک جده، وزارت امور خارجه‌ی عربستان^{۳۱} (تصویر ۶)، آکادمی پلیس کویت^{۳۲}، مناره (برج‌های آب کویت^{۳۳}) ۲- شکل گیری ساختار مفاهیم و ایده‌های

معماران اندیشمندی است که در ک‌آها از منطقه، به مثابه مکانی برای تجلی باورها و ارزش‌هast. این معماران، منطقه‌گرایی را در پیوند با بنیان‌های حیات اجتماعی و فرهنگی مردم و بازگویی آنها به زبان و الگوهای معماری تعریف می‌کنند. آنها همچنین، هیچ‌گاه از تجلی خلاقیت مسروپانه‌ی خود سریاز نمی‌زنند.

ع- تایج نمونه مطالعه

بررسی جامع نمونه های موردي، نشان می دهد که کلیدوازگان معماری در زمینه بیگانه، به نسبت های مختلفی در خلق اثر دخالت دارند تفاوت های نتیجه شده، دارای معانی مختلفی است که در تعامل با یکدیگر می توانند رویکردهای مشخصی را تبیین نمایند.

از جدول ۱، چنین نتیجه می شود که عمدہ تجارب موجود، اولویت های توجه به منطقه را در "ماهنه کی فعال با شرایط اقلیمی" جهت تأمین آسایش کاربران به عنوان مهم ترین اصل، "توجه به جزئیات، مصالح و تزئینات بومی" به منظور نمود تعلق بنا به بستر فرهنگی و ایجاد خوانایی بیشتر در تزد کارفرمایان و مخاطبان و همچنین "توجه به مفاهیم معماری اسلامی" (هندسه و درونگرایی) به منزله بیان توانایی معمار در پیوند با سنت های تاریخی و زیرساخت های باورهای مخاطبان، تعریف نموده اند. این جدول همچنین نشان می دهد "بیان استعاره ای شکل های بومی" و "نمود فناوری مدرن" به نسبت یکسان در تجارب برگزیده معماران غیر بومی، حضور دارند به شکلی که از مجموع ۱۱ پژوهه ای که هردو مؤلفه را دارا می باشند، هشت پژوهه مشترک است.^{۴۰} می توان چنین نتیجه گرفت که رویکرد عمدہ معماران غیر بومی در تجارب برگزیده، بیان استعاره ای فرم های بومی در قالب نمود فناوری مدرن است. در نمونه های موردي، فناوری مدرن مانع از توجه به ویژگي های اقلیمي نشده است. احياناً فناوری های بومی در قالب سامانه های مدرن ساختمان سازی، عمدتاً با هدف پیوند با شرایط محیطي صورت گرفته است.

۷-۳- الہام از مفاهیم خاص منطقه ای

رویکردهای نوین منطقه‌گردی بر توجه معمار به ویژگی‌های خاص منطقه، به ویژه ساختارهای حیات اجتماعی انسان‌ها تأکید می‌کنند. این رویکردها، معمار را در مواجهه با محیط‌های در حال تغییر، نه یک حرفاًی، بلکه هنرمند و متفکر جلوه‌گر می‌سازند^{۳۸} (Mumtaz, 1985, 152). معمار، اندیشمندی است که باید توان سیر ذهنی از عالم محسوسات به نامحسوسات را داشته باشد. وی باید غبار طلایی سنت را که در فضا به پا خاسته، تسخیر کرده و آینده را پیش‌بینی نماید^{۳۹} (Ardalan, 2004, 76).

در نمونه های بررسی شده، توجه به مفاهیم خاص منطقه ای، در فرآیند خلق ایده های طراحی به طرق ذیل به کار گرفته شده است: توجه به روح مکان: ژرف ترین حد تعامل میان معمار و بستر طراحی، در قامت توجه وی به نامحسوسات، درک حس و روح مکان متجلی می شود. درک معنیوت نهفته در برخی مکان ها، نیازمند داشتن اعتقادات مشابه است. تنها به واسطه‌ی کسب دانش از محیط کالبدی نمی توان روح مکان را درک کرد. در اینجا معمار باید از توان درک حکمت های نیز برخوردار باشد. (هتل سلطنتی مکه) درک تقدس مفاهیم و اشیاء: در مناطق مختلف، ارزش برخی شکل ها، مفاهیم و اشیاء فراتر از تأثیرات کالبدی آنهاست. در فرهنگ حوزه‌ی مورد مطالعه، آب، آبادی و امنیت سه مفهوم مقدس هستند که در برخی آثار به بهترین شکل درک و بیان شده اند (برج های آب کویت، قصر طویق و وزارت امور خارجه ای عربستان) درک الگوهای رفتاری: یکی از جنبه های فرهنگ، ساختار بخشی به نظام رفتارهای انسان هاست که در طول زمان به الگوهایی تبدیل می شوند که ساختارهای قدرت و روابط اجتماعی میان افراد اجتماع را می سازند. این ساختارها با روح مکان پیوند خود را و هویت مکانی را متجلی می سازند. توجه به نظام روابط عشیره ای و جرگمه سالاری (مجلس ملی کویت) و استفاده از آن در طراحی بناهای جدید (همه چیز زیر یک سقف قرار دارد)، توجه به الگوی رفتاری قبیله ها در بیان و شیوه‌ی استفاده ای آنها از چادر به عنوان سرپناهی موقت (ترمیثال حاج جده) از تجارت موفق

حدول ۱- ماتریس تحلیل کم و اثکان معماری در زمینه‌ی سیگانه در نمونه‌های منتخب.

(ماخذ: نگارنده)

(بانک جده و بانک توسعه‌ی اسلامی)، تضاد مصالح و رنگ (بنیاد سلطان فیصل)، استفاده از فرم‌های غیرمعمول (برج‌های آب کویت)، تضاد سایه و روشن (بانک جده) (تصویر ۸) و گستردگی در سطح (وزارت امور خارجه‌ی عربستان) صورت می‌گیرد. یادمان‌گرایی، از طریق فناوری مدرن نمود می‌یابد.

گونه‌های عینی حضور معماران بیگانه در مراحل مختلف خلق اثر^{۱۴} (جدول ۲) نشان می‌دهد، که بهره‌گیری از فناوری و نظام مدیریت ساخت مدرن، همچنین کاربرد مصالح جدید، بیشترین مشارکت آنان را در طرح‌های منتخب در پی دارد. درواقع در بسیاری از پروژه‌ها، حضور معماران غیر بومی، عاملی است که مرحله‌ی ساخت پروژه‌ها را بر اساس استانداردهای روز تضمین می‌کند. پس از مرحله‌ی ساخت، رویکردهای معماران غیر بومی در مراحل پیش از طراحی و برنامه ریزی نیز پر رنگ است. اینکه کارفرمایان بومی، معماران غیر بومی و عمدتاً غربی را انتخاب می‌کنند از آن جهت است که تصور می‌کنند این معماران می‌توانند از منظری آزاد با بهره‌گیری از دستاوردهای نوین، خواسته‌های آنان را در قالب فرم‌های مدرن بازنمود سازند.

تصویر ۸- بانک جده، یادمان‌گرایی.
ماخذ: (Uddin Khan,ed,2000, 180)

از میان هفت مؤلفه‌ی اصلی تحلیل، دو مؤلفه‌ی "هماهنگی با چشم‌اندازهای سایت" و "توجه به مفاهیم خاص منطقه‌ای"، کمتر از جانب معماران غیر بومی دنبال شده‌اند. عدمه‌ی بنای‌های بررسی شده، در تقابل با محیط ساخته شده‌اند. یادمان‌گرایی از مصاديق تضاد با زمینه‌ی کالبدی است که معماران غیر بومی در پاسخ به خواسته‌های توسعه محور کارفرمایان و برای خلق اسطوره‌های پیشرفت به آن گرایش دارند. نمود یادمان‌گرایی در پروژه‌های بررسی شده به وسیله‌ی تضاد در ارتفاع و تناسبات حجمی

جدول ۲- تحلیل حضور واژگان طراحی در زمینه‌ی بیگانه در مراحل خلق اثر.

مراحل خلق اثر	واژگان طراحی در زمینه‌ی بیگانه	مصدق عینی	نمره
پیش از طراحی	نمود فناوری مدرن	همگامی با فناوری‌های نوین به عنوان هدف اصلی طراحی	۸
	بيان استعاره ای فرم	غله‌ی رویکرد سمبیلیک در تعایش جامعه‌ی آینده، تبلیغ سیاسی و اقتصادی	
خلق ایده	بيان استعاره ای فرم	توجه به بيان استعاره ای فرم	۴
	مفاهیم خاص منطقه	اخذ مفاهیم طراحی از ویژگی‌های نامحسوس مکانی	
	معماری اسلامی	استفاده از مفاهیم و اصول معماري اسلامی	
طراحی	هماهنگی با چشم‌اندازهای سایت	هماهنگی با چشم‌اندازهای سایت	۶
	هماهنگی با پنهانی از نظر	توجه به استقرار بصیری بنا در سایت، هماهنگی با پنهانی	
	هماهنگی فعال با شرایط اقلیمی	توجه به کنترل بهینه‌ی عوامل اقلیمی برای صرفه‌جویی	
ساخت	جزئیات، مصالح، ترتیبات	جزئیات اجرایی، مصالح مقاوم و بومی، ترتیبات هویت پخش	۹
	مصالح	نمود فناوری مدرن	
	نیروی کار بومی	بهره‌گیری از فناوری و نظام مدیریت جدید	
بهره‌برداری	هماهنگی فعال با شرایط اقلیمی	احساس تعاقب پیشتر مردم با بنا از طریق مشارکت در ساخت	۵
	هماهنگی با الگوهای رفتاری و نیازها، شخصی سازی بنا	حيات پایدار زیست محیطی، آسایش ساکنین	
	مفاهیم خاص منطقه	هماهنگی با الگوهای رفتاری و نیازها، شخصی سازی بنا	

(ماخذ: نگارنده)

جدول ۳- تحلیل نسبت واژگان طراحی در زمینه‌ی بیگانه با مؤلفه‌های تعامل فرهنگی.

مؤلفه‌های تعامل فرهنگی	واژگان طراحی در زمینه‌ی بیگانه	مصدق عینی	پراکندگی
فناوری	نمود فناوری مدرن	توجه به فناوری به عنوان نظام حیات اجتماعی جدید	۹
	مفاهیم خاص منطقه‌ای	درک الگوهای رفتاری - شناخت الگوها و سهیل های فرهنگی	
فرهنگ	اصول معماري اسلامي	شناخت ارزش ها، باورها و هنگارها	۶
	هماهنگی با شرایط اقلیمی	درک مکان کالبدی	
مکان	توجه به ویژگی‌های سایت	شناخت هویت مکان و حسن مکان	۷
	توجه به خوانایی بنا - حسن تعلق به بنا - بازنمود و ویژگی‌ها	توجه به خوانایی بنا - حسن تعلق به بنا - بازنمود و ویژگی‌ها	
هویت	اصول معماري اسلامي	بازنمایی هویت دینی در پرتو باورها و ارزش ها	۹
	جزئیات - مصالح - ترتیبات	تجویه به هویت های شخصی و گروهی	

(ماخذ: نگارنده)

تضاد با آنچه که در پژوهه‌های مطرح پیشنهاد شده قرار دارد. علاوه بر فناوری، تعریف هویت نیز به عنوان یکی از اهداف پژوهه‌ها دنبال شده است. هویت منطقه، در فرآیند تعریف هویت‌های فردی و گروهی تعریف شده و با شاخصه‌هایی نظری جزئیات، مصالح و تزئینات، اصول هویت بخش معماری اسلامی و فرم‌های استعاره‌ای و نمادین به ظهور می‌رسد.

نتایج جدول ۳ نیز نشان می‌دهد که تعامل معماران با منطقه، بیشتر در چارچوب تعریف آنها از واژه‌ی فناوری تبیین می‌شود. در این پژوهه‌ها، فناوری، مهم ترین شاخصه‌ی حیات امروز اجتماعی مردم قلمداد شده و تصور حضور مؤثر آنها در عرصه‌ی تعاملات فرهنگی جهان، در نمودهای فناورانه خلاصه می‌شود. در غالب پژوهه‌ها، زیر ساخت‌های فناوری جامعه در

نتیجه

فضایی بوجود می‌آورد که به شبکه‌های اجتماعی تولیدکنندگان و منابع غیر انسانی لازم برای ساخت اتصال دارد. به این ترتیب، فناوری، بر ساخته از نظام تعاملی میان سه عامل دانش بشری، الگوی فعالیت انسانی و مجموعه‌ای از اشیاء است. فرآیند طراحی این پژوهه‌ها، نشان از تعامل معمار و بستر طراحی دارد. در این شرایط، هویت‌های معمار و بستر باقی می‌مانند و در جهت دست یابی به هویتی متعالی، پیوند می‌خورند. در فرآیند اجتماعی و فرهنگی تعامل و گفتگو، تکنولوژی نقش مهمی بر عهده دارد. در طول تاریخ، فناوری (چه در سطح ابزار و چه در سطح اکتشاف طبیعت) از جایی به جای دیگر انتقال می‌یافتد. این انتقال، همراه با تطبیق ماهیت تکنولوژی با ویژگی‌های فرهنگی بستر وارد کننده بود.^۳ معماری در ارتباط با بستر فرهنگی، تکنولوژی را به عنوان ساختاری اجتماعی جهت تعامل با طبیعت در چارچوب انضباط می‌نگرد و آنرا جزء تجربیات یک مکان می‌داند. در این حالت، نوع هستی شناسی فرهنگی، بر تجارب فناورانه، تأثیر بسزایی دارد. در معماری امروز، تلاش می‌گردد که سازمان این تجربیات، به شکل ابزارهای مدرن، بازآفرینی شود. از آنجا که رویکرد جدید منطقه‌گرایی، در شرایط معاصر حاکم بر روابط میان فرهنگی (دنیای چند فرهنگی) قابل تعریف است، فناوری به عنوان مهم ترین مشخصه‌ی چنین شرایطی، مهم ترین نقش را در تعریف معیارهای این گونه از منطقه‌گرایی بر عهده دارد.

نتایج فوق، نشان می‌دهد که نگاه‌نواورانه و مبتنی بر فناوری‌های نوین به مفاهیم خاص منطقه‌ای، اصلی ترین روش بازنمود منطقه‌گرایی است که به وسیله‌ی معماران در زمینه‌های بیگانه تجربه شده است. توجه به فناوری یا در قالب نمایش پوسته‌ای در بیرون بنایا و یا در چارچوب فرآیندهای برنامه ریزی و ساخت موردن توجه معماران غیر بومی بوده است. این معماران می‌توانند در تمامی مراحل خلق اثر، حضوری فعال و کارساز داشته باشند. همکاری معماران غیر بومی و بومی به ویژه در پژوهه‌هایی با کاربری‌های خاص (که سابقه‌ی منطقه‌ای داشته و با باورهای فرهنگی و اعتقادی مردم، پیوندهای عمیق برقرار ساخته اند) سازوکاری است که دست یابی به نتایج مطلوب را آسان تر می‌سازد. درون نگری و جزء نگری معماران بومی به همراه بروزنگری و کل نگری معماران غیر بومی (عدمتأمدونگرایان) در پژوهه‌های تعامل گرا، منجر به خلق آثاری ماندگار شده است. حضور معماران غیر بومی در کشورهایی با سابقه‌ی فرهنگی ریشه‌دار، باید با حساسیت‌های بیشتری دنبال شود. تأکید بر این امر به این خاطراست که از میان مؤلفه‌های تعامل با محیط، فرهنگ به دلیل پیچیدگی‌هایی که در ساختار خود دارد چندان مورد توجه معماران غیر بومی قرار نداشته است.^۴

در نمونه‌های موفق، توجه یکسانی به تمامی مفاهیم کلیدی طراحی شده است. این پژوهه‌ها، نشان از شکل گیری نگرشی تازه به منطقه‌گرایی دارند. در این نگرش، شبکه فناوری، پیوندهای

پی‌نوشت‌ها:

۱ رابطه‌ی معماری و بستر فرهنگی، در چارچوب رویکردهای زمینه‌گرایی، تاریخ‌گرایی، بوم‌گرایی، سنت‌گرایی و منطقه‌گرایی دسته بندی می‌شود. برای مطالعه‌ی بیشتر ر.ک.(شايان، ۱۳۸۷).

۲ Resistance-Response

۳ Imitation-Invention

۴ Tradition- Modernity

۵ Historicism

۶ National Romanticism

.Authenticity ۷

.Referential Regionalism ۸

.Regenerative Regionalism ۹

.Professionals. ۱۰

۱۱ آنچه به عنوان عرصه‌ی بیرونی بومی نگری نظریه و حرفه (Endemic Outsideness of Theory and Professionalization) در قالب یکی از پرسش‌های اصلی منطقه‌گرایی عنوان شده، اشاره به چالش‌هایی دارد که از استیلای رویکرد حرفه‌ای به معماری ناشی شده است. برای مطالعه بیشتر، رک.(Canizaro,2007).

۱۲ جدول ۴ - مشخصات نمونه‌های مورد مطالعه.

ردیف	نام بنا	معمار، ملیت	سال ساخت	مکان
۱	فروندگاه ظهران	مینورو یاماساکی - آمریکا	۱۹۶۱	ظهران-عربستان
۲	هتل و مرکز همایش	فری اوتو+رولف گاتبراد- آلمان و انگلستان	۱۹۶۷-۱۹۷۶	مکه- عربستان
۳	برج های آب کویت	مالن بورن - سوئد	۱۹۶۹-۱۹۷۶	کویت
۴	ساختمان مجلس ملی	یورن اوتزون - دانمارک	۱۹۷۲-۱۹۸۳	کویت
۵	ترمینال حج	اسکیدمور، اوینگر و مریل - آمریکا	۱۹۷۴-۱۹۸۲	جده- عربستان
۶	فروندگاه بین المللی سلطان خالد	گروه معماران HOK- آمریکا	۱۹۷۵-۱۹۸۳	ریاض- عربستان
۷	بانک بازرگانی	اسکیدمور، اوینگر و مریل - آمریکا	۱۹۷۷-۱۹۸۳	جده- عربستان
۸	دانشگاه یرموک	کنزو تانگه و جعفر توکان - ژاپن و اردن	۱۹۷۷-۱۹۸۹	عمان- اردن
۹	وزارت امور خارجه	هنینگ لارسن - دانمارک	۱۹۸۰-۱۹۸۴	ریاض- عربستان
۱۰	دانشگاه قطر	کمال الکفراوی - مصر	۱۹۸۰-۱۹۸۵	دوحه - قطر
۱۱	موزه‌ی ملی	کرون و هارتینگ راسموسون - دانمارک	۱۹۸۲-۱۹۸۹	منامه - بحرین
۱۲	بانک توسعه‌ی اسلامی	شرکت نیکن سکی - ژاپن	۸۰	ریاض- عربستان
۱۳	قصر طویق	فری اوتو + عمرانیه- آلمان و عربستان	۱۹۸۵	ریاض- عربستان
۱۴	سفارت فرانسه	آتلیه معماري - فرانسه	۱۹۸۶-۱۹۸۹	مسقط- عمان
۱۵	آکادمی پلیس	اسکیدمور، اوینگر و مریل - آمریکا	۱۹۹۷-۲۰۰۴	کویت
۱۶	دانشگاه دوحه	آراتا ایسوزاکی - ژاپن	۲۰۰۵	دوحه- قطر

(ماخذ: نگارنده)

۱۳ توجه به این نکته مهم است که منظور از نمود فناوری مدرن، تأکید بر استفاده‌ی نمادین از فناوری است که به عنوان نشانه، بر امروزی بودن بنا تأکید می‌کند. در پروژه‌های موفق معماران غیر بومی، عمدتاً سعی شده که فناوری، در خدمت نمایش نمادین فرم‌های بومی، برای تعریف هویت، قرار گیرد. (هتل کوتنتیناتال در مکه، قصر طویق، پارلمان کویت، بانک جده، فروندگاه بین المللی سلطان خالد، فروندگاه ظهران و بانک توسعه‌ی اسلامی از پروژه‌هایی هستند که نمود فناوری مدرن، به عنوان اندیشه‌ی غالب در شکل‌گیری ایده‌های ساختار دهنده‌ی آنها مؤثر بوده است).

۱۴ کالتمن (۱۹۹۹)، ضمن اشاره به اینکه هویت منطقه‌ای و تداوم فرهنگی، از طریق برخی فرم‌های نمادین، نمود خواهند یافت، با اشاره به چادر، به عنوان یک سازه، آن را از فرم‌هایی می‌داند که به مدد توسعه‌ی فناوری، می‌تواند شکلی امروزی گرفته و در پروژه‌های مختلف استفاده شود.

۱۵ تحت عنوان رویکرد تکنولوژیک به منطقه‌گرایی قابل تعریف است(شایان، کامل نیا، ۱۳۸۷).

۱۶ این نوع رویکرد، تا امروز نیز به عنوان یکی از پاسخ‌های موفق به سؤال چگونگی تعامل جهانی شدن و ویژگی‌های بومی مطرح است.

۱۷ از این منظر، بسیاری از رویکردهای جدید در طراحی معماری اکولوژیک بر اساس فناوری‌های بومی در قالب منطقه‌گرایی تعریف می‌شوند. برای مطالعه بیشتر رک.(Abel,1997).

۱۸ استعاره مفهومی است که به عینیتی خاص دلالت دارد. استعاره یا محسوس است یعنی بلافصله مخاطب رابطه آن را با ریشه‌های مفهومی اش درک می‌کند و یا نامحسوس است، یعنی مخاطب در فرآیند ذهنی پیچیده‌ای با تعبیر معنای استعاره روبرو می‌شود(دیبا و دیگران، ۱۳۸۵).

۱۹ برای مطالعه بیشتر رک.(کرتیس، ۱۹۹۶)، (اوین خان، ۲۰۰۰)، (دیوی، ۱۹۹۸).

۲۰ برخی از شکل‌های فرهنگی خاص موجود در میان اعراب نظری چادر، قایق، همچنین چشم اندازهایی نظیر صحراء، آبادی از موضوعاتی است که توسط معماران غیر بومی در چارچوب بیان استعاری به نمایش درآمده اند. (مجلس ملی کویت: بهره‌گیری از استعاره‌ی قایق و بادبان، برج‌های آب کویت: بیان سميلیک درخت نخل، وزارت امور خارجه‌ی عربستان: بیان سميلیک قلعه و دژ به منظور نمایش مفهومی نظیر اینمنی، قصر طویق و هتل کوتنتیناتال: بهره‌گیری از استعاره‌ی چادر و خیمه).

۲۱ در فروندگاه بین المللی سلطان خالد در عربستان و یا فروندگاه بین المللی کویت، در مرکز بنا مسجد ساخته می‌شود که نشان از تعلق بنا به سرزمین اسلامی دارد.

۲۲ Bioregionalism

۲۳ کرتیس با اشاره به معماری مجلس ملی کویت، توجه به ویژگی‌های اقلیمی مکان را نوعی ژرف‌اندیشه در سنت‌های کهن منطقه‌ای می‌داند آنچه که عمق تعبیر اوتزون از نمونه‌ی آرماتی محلی را به این ترتیب شرح می‌دهد: "آفتاب شدید کویت که به طور خطرناکی می‌تابد، محافظت در سایه را ضروری می‌سازد- سایه برای وجود آدم بسیار ضروری است- و این سرسرا که سایه را اجلاس‌های عمومی تأمین می‌کند، می‌تواند نماد چتر حفاظت فرمانتروایی بر سر مردم باشد. ضرب المثل عربی می‌گوید: زمانی که فرمانتروایی می‌میرد، سایه اش از بین می‌رود." (کرتیس، ۱۳۸۰، ۱۲۵).

- ۲۴ مشربیه، به صفحات مشبک چوبی اطلاق می گردد که به عنوان سایه بان بر روی پنجره های بیرونی بینا نصب می شوند. در بسیاری از بناهای مدرن در کشورهای عربی، مشربیه به عنوان نماد معماری منطقه ای به کار می رود.
- ۲۵ برای مطالعه بیشتر ر.ک. (Kojima,2004).
- ۲۶ بسیاری از رویکردهای منطقه گرایی، نظری منطقه گرایی انتقادی و نوین، بر هماهنگی بنا و ویژگی های زمین ساختی و عدم ظاهر به غلبه بر سایت به عنوان ویژگی های اصلی معماری منطقه گرا تأکید دارند (Frampton, 1985).
- ۲۷ Tuwaiq Palace
- ۲۸ جهانیبینی اسلامی بر پایه ای اصولی استوار است، این اصول، معیارهای نظری و عملی رفتارهای مسلمانان را شکل می دهند که در معماری نیز مصداق هایی می یابند. موضوعاتی نظری انسان، خلیفه ای خدا بر روی زمین است، هر چیزی که به صراحت تحريم نشده باشد مجاز است، سودمندی انسان و اعمالش و پرهیزان بیهودگی، عدالت، صداقت و پرهیزان اسراف، از مبانی اعتقادی مسلمانان است.
- ۲۹ اعتقاد به اسلام، به همراه میراث عربی، عامل وحدت بخش معماری در کشورهای عربی است. جان وارن(۱۹۸۲) خاطر نشان می سازد که اسلام، در شیوه ای زندگی باز نمود می شود. اگر این زندگی در شیوه ای کاربرد معماری منعکس شود آنگاه معماری با زندگی هماهنگ می شود. در چنین حالتی، معماری اصیل خواهیم داشت. اما معماری با الحق عناصر اسلامی، اسلامی نخواهد شد.
- ۳۰ تزئینات و آرایه های معماری اسلامی، عمدتاً با الهام از هندسه ای اسلامی در بناهای جدید نمود می یابند.
- ۳۱ توجه به الگوهای معماری اسلامی نباید معمار را از توجه به جنبه های مهم دیگری نظری پیوند فضایی غافل نماید. فیداعلی(۱۹۸۵) در نقدی بر پروژه وزارت امور خارجه ای عربستان می نویسد: "...باید به یک مثال اشاره کنم که بهوضوح بیان می کند که چگونه منطقه گرایی و توجه به سنت های تاریخی (او مذهبی) [وقتی] به یک بنای قرن بیستی تحمیل شود، منجر به ظهور اثری می شود که تاریخ و سنت، به طور مؤثر از بخش های فعل طراحی جدا می شوند. وزارت امور خارجه در ریاض، اثر هنینگ لارسن، اگرچه کار زیبایی است، نگاهی به پلان نشان می دهد که تقریباً دو سوم مساحت ساختمان فدای معابر، حیاط ها، دالان های نور و فواره ها شده که به ساختمان حس سنتی می بخشنده، در حالیکه یک سوم باقیمانده یا حتی کمتر از کل مساحت ساخته شده ساختمان برای بخش اداری کارمندان اختصاص یافته است. اگرچه لارسن به هیچ وجه معمار بدی نیست، اما همه می ماید مقید باشیم در صورت مواجهه با چنین راه حل هایی، در صورتی که می خواهیم، از سنت های منطقه ای و میراث به عنوان معیارهای طراحی استفاده کنیم" (Ali, 1985,94).
- ۳۲ برای مطالعه بیشتر ر.ک. (Bussel,2000, 178-185).
- Architecture & Community Building in the Islamic Word Today, Aga Khan Award for Architecture, Islamic Publication, 173-181۲۳
- .Unknown (1983)
- Ibid, 151-161 ۲۴
- ۳۵ موزه ای ملی بحرین، از نمونه هایی است که معمارانش در فرآیند پیچیده ای آگاهی یافتن از ویژگی های زمینه ای فرهنگی، موفق بوده اند آنچا که طراح پروژه ناد هولشر(Knud Holscher) مواجهه با فرهنگ بیکانه را چنین توصیف می کند: "درونگرایی، چه بسا، اصلی ترین وجه از معماری اسلامی است. حتی آثار یادمانی نیز بیرونی خود ساخته دارند. شخص باید و رای پوسته را جستجو کند، جایی که معماری اسلامی، در غنای بخششای فضایی رنگارانگ و اغلب غافلگیر کننده، آشکار می گردد. کنترل پیچیده ای نور روز و تزئینات، اغلب به بیان مقدماتی فضا، الحق می شوند" (Holscher,1990,24)
- ۳۶ آرایه بندی، شامل الحاقاتی به بنا می باشد که برای شخصی سازی فضا و بارزهای سلایق و هنگارهای کاربران کاربرد می یابد (capon,1999)
- ۳۷ منظور از جزئیات، روش های فنی ساخت بناست که در معرض نمایش قرار می گیرند. برخی جزئیات، علاوه بر کارکرد فنی، جنبه ای تزئینی دارند.
- ۳۸ بدران نیز، با اشاره به آنکه معماری، محصول تعامل فرهنگ، اجتماع، اقتصاد و محیط می باشد به جایگاه ویژه و حساس معمار در فرآیند ایجاد حس تعاق معماری به مکان اشاره کرده و نقش معمار را نه تحمیل سبک های شخصی خود بر مکان، بلکه درگیر شدن با رمز و راز یک مکان و تلاش جهت دستیابی به ابزار و رسانه های بیان حس مکان می داند(Badrani, 2002, 105-110).
- ۳۹ اردلان(۲۰۰۴)، در تشریح فرآیند طراحی خود در زمینه های بیکانه، به ربط فرهنگی به معنای تطابق (هم سازی) الگوهای فطری، اجتماعی و فرهنگی انسان ها با معماری اشاره می کند. وی توجه به نشانه ها و سمبول های پایدار فرهنگی و ادراک ژرف از کهن الگوها و الگوواره های عقلانی جامعه را حیاتی می داند. اردلان، تحقیق و پیمایش در نمونه های سنتی موجود و پژوهش در روح شکل های منطقه ای، تحلیل تاریخی - بصری سایت اطراف، ثبت ویژگی های فرهنگی مکان بر اساس شکل ها و الگوهای اصلی، مصاحبه با کاربران برای فهم الگوهای فرهنگی و اجتماعی کاربرد فضا و فعالیت های روزانه و از همه مهمتر، فهم ساختارهای اعتقدای و ایمان مخاطبان را از ابزارهای درک مفاهیم خاص منطقه ای به منظور دست یابی به الهمات و ویژه در طراحی می داند. وی همچنین در تشریح فرآیند خلق ایده در برخی الگوواره های بصری (باغ و حیاط) اشاره می کند که از فرهنگ سرزمین ایران اقتباس شده است. برای مطالعه بیشتر ر.ک.(Ardalan,2002,9-18).
- ۴۰ این هشت پروژه عبارتند از: فرودگاه ظهران، هتل سلطنتی مکه، برج های آب کویت، مجلس ملی کویت، ترمینال حجاج جده، فرودگاه سلطان خالد عربستان، بانک بازرگانی جده و قصر طویق ریاض.
- ۴۱ جدول ۲ مشخص می کند که در هر کدام از مراحل خلق اثر، معماران غیر بومی از کدام واژگان طراحی بیشتر استفاده نموده اند.
- ۴۲ به جدول شماره ۲ مراجعه شود.
- ۴۳ تکنولوژی، در فرآیند تغییرات اجتماعی و فرهنگی جوامع مختلف، با تکیه بر ویژگی های ابزار گونگی خود، نمایش تغییر و تحول و به روز شدن را به بهترین شیوه نمایش می دهد. ایجاد فرم های جدید در معماری، عمدتاً به واسطه ای پیشرفت تکنیک های بهره گیری از مواد و مصالح است. در معماری ایرانی، این تحول در راستای کاهش ماده و افزایش فضا به چشم می خورد. برای مطالعه بیشتر ر.ک. (میرمیران، ۱۳۷۴، ۳۰).

فهرست منابع :

- آنتونیادس، آنتونی سی (۱۲۸۱)، بوطیقای معماری، ترجمه‌ی احمد رضا آی، جلد دوم، انتشارات سروش، تهران.
- برگر، پیتر. هانتینگتون، ساموئل (۱۲۸۴)، چند جهانی شدن، ترجمه‌ی علی کمالی و لادن کیان‌مهر، انتشارات روزنه، چاپ اول، تهران.
- دیبا، داراب. محمد حسن خادم‌زاده، حمیدرضا شایان، حامد کاملینیا و محمد جواد مهدوی‌نژاد (۱۳۸۵)، بررسی رویکردهای معماری معاصر ایران: تحلیل کالبدی محتوایی بنای‌های دهه ۶۰-۸۰، معماری و شهرسازی، شماره ۸۴، ۱۸-۲۹.
- دیوی، پیتر (۱۲۸۲)، مروری بر معماری خاورمیانه، ترجمه‌ی مرضیه بانژاد، آبادی، شماره ۳۸، ۴۶-۵۰.
- شاپان، حمیدرضا (۱۲۸۷)، معماری در دنیای چند جهانی، نامه‌ی هنر، شماره ۲، دانشگاه هنر، تهران، ۱۲۹-۱۴۳.
- شاپان، حمیدرضا، کاملینیا، حامد (۱۲۸۷)، منطقه‌گرایی و چالش‌های معماری معاصر در آغاز هزاره‌ی سوم، معماری و شهرسازی، شماره ۹۱ و ۱۵، ۹۰-۱۰.
- فی، برایان (۱۳۸۶)، فلسفه امروزین علوم اجتماعی، با نگرش چند فرهنگی، ترجمه‌ی خشایار دیهیمی، انتشارات طرح نو، تهران.
- کرتیس، ولیام ج. بر. (۱۳۸۰)، مدرنیته، سنت و هویت در جهان رو به توسعه، ترجمه‌ی سحر بالازاده، معماری ایران(ما)، شماره ۵، ۱۰۰-۱۲۷.
- لاوسون، برایان (۱۲۸۴)، طراحان چگونه می‌اندیشنند، ترجمه‌ی حمید ندیمی، انتشارات شهید بهشتی، تهران.
- مالینوفسکی، برونیسلاو (۱۲۸۴)، نظریه‌ای علمی درباره‌ی فرهنگ، ترجمه‌ی عبدالحمید زرین قلم، نشر گام نو، چاپ دوم، تهران.
- مامفورد، لویز (۱۲۸۵)، فرهنگ‌شهرها، ترجمه‌ی عارف اقوامی مقدم، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی معماری و شهرسازی، تهران.
- میرمیران، سیدهادی (۱۲۷۴)، معماری ایرانی در سخن چهار نسل از معماران صاحب نظر، آبادی، شماره ۱۹، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی معماری و شهرسازی، تهران، ۲۸-۲۰.
- نوربرگ شولتز، کریستین (۱۲۸۶)، ریشه‌های معماری مدرن، ترجمه‌ی محمد رضا جودت، انتشارات شهیدی، چاپ اول، تهران.

- Abel, Chris (1997), *Architecture as Identity, and Living in a Hybrid World*, Architecture and Identity: Towards a Global Eco-Culture, Oxford.
- Ali, Habib Fida (1985), *Regionalism as a Source of Inspiration for Architects*, In *Regionalism in Architecture*, (Proceeding of the Regional Seminar in the series Exploring Architecture in Islamic Cultures, Dhaka, December 17-22), Robert Powell, ed. Singapore ,Concept Media Pte Ltd, the Aga Khan Award for Architecture, pp. 92-94.
- Ardalan, Nader (2002), Simultaneous Perplexity: The Paradise Garden as the Quintessential Visual Paradigms of Islamic Architecture and Beyond, *Understanding Islamic Architecture*, Petruccioli & Pirani, ed. Routledge, London, pp. 9-18.
- Ardalan, Nader (2004), Building in the Persian Gulf, In Iran, *Architecture for Changing Societies*, Philip Jodidio, ed. Aga Khan Award for Architecture, Umberto Allemandi & C., Turin, Italy, pp. 75-82.
- Badran, Rasem (2002), On the Poetic of Place: The Communicability of an Architectural Image, *Understanding Islamic Architecture*, Petruccioli & Pirani, ed. Routledge, London, pp. 105-110.
- Boussora, Kenza (2007), Regionalism: Lessons from Algeria and the Middle East, *Architectural Regionalism*, (Collected Writings on Place, Identity, Modernity and Tradition), Vincent Canizaro, ed. Princeton Architectural Press, New York: USA, pp. 120-127.
- Bussel, Abby (2000), SOM Evolutions, *Recent Works of Skidmore, Owings & Merrill*, Birkhauser, Germany, pp.178-185. (Kuwait Police Academy)
- Cambridge (2000), *Cambridge International Dictionary of English*, Cambridge University Press.
- Canizaro, Vincent B. (2007), The promise of Regionalism, *Architectural Regionalism*, (Collected Writings on Place, Identity, Modernity and Tradition), Vincent Canizaro, ed.Princeton Architectural Press, New York: USA, pp.10-12.
- Capon, David Smith (1999), *Architectural Theory*, v.2 Le Corbusier's Legacy: Principles of Twentieth Century Architectural Theory Arranged by Category, John Wiley & Sons Ltd.
- Colquhoun, Alan (2007), The Concept of Regionalism, *Architectural Regionalism*, (Collected Writings on Place, Identity, Modernity and Tradition), Vincent Canizaro, ed.Princeton Architectural Press, pp.146-155.
- Curtis, William J.R. (1985), Regionalism in Architecture, Session 3, In *Regionalism in Architecture*, (Proceeding of the Regional Seminar in the series Exploring Architecture in Islamic Cultures, Dhaka, December 17-22), Robert Powell, ed. Singapore ,Concept Media Pte Ltd, the Aga Khan Award for Architecture, pp. 73-77.
- Frampton, Kenneth (1985), *Modern Architecture: A Critical History*, Thames and Hudson, London.
- Hultcher, Knud (1990),The National Museum of Bahrain, *MIMAR: Architecture in Development*, No. 35,Concept Media Ltd, Singapore, pp. 24-29.
- Kojima, Kazuhiro. Akamatsu, Kazuko. Isozaki, Arata(2004), Bridge, Arts & Science Collage, *Education City*, Doha, Qatar, JA (Japanese Architecture), No 53.
- Kultermann, Udo (1999), *Contemporary Architecture in the Arab States, Renaissance of a region*, McGraw Hill, USA.

- Mumtaz, Kamil Khan (1985), The Architect and the Changing Environment, Session 5, Regionalism in Architecture, Proceeding of the Regional Seminar in the series Exploring Architecture in Islamic Cultures, Sponsored by the Aga Khan Award for Architecture, Dhaka, December 17-22, edited by Robert Powell, Concept Media Pte Ltd, Singapore, 151-152.
- Ragette, Friedrich (1971), Building on Tradition, Saudi Aramco World, Volume 22, No 3, 15-23.
- Rapoport, Amos (1990), The Meaning of the Build Environment, the University of Arizona Press, USA.
- Unknown (2000), World Architecture 1900-2000. A Critical Mosaic, Hasan Uddin Khan, ed. Volume 5, Middle east, Springer Wein New York.
- Unknown (1998) , Legacies for the Future, Contemporary Architecture in Islamic Societies, Cynthia C. Davidson, ed. Thames and Hudson Ltd and Aga Khan Award for Architecture , 96-113.
- Warren, John (1982), Integrating Traditional Areas into the Modern Urban Fabric, in Adaptive Reuse, Proceeding of Seminar 3, Designing in Islamic Cultures, Cambridge, Mass, 40-44.